

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVIII (2021), №1
s. 115-133
doi: 10.36121/kkopinski.18.2021.1.115

Krzysztof Kopiński
ORCID: 0000-0002-4379-9217
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

Edytorstwo źródeł archiwalnych i jego współczesne problemy

Streszczenie: Współczesny stan edytorstwa źródeł w archiwach państwowych nie kształtuje się najlepiej. Duży wpływ na taką sytuację miało dotychczasowe pojmowanie edytorstwa źródeł. Należy stwierdzić, że istnieje ścisły i nierozzerwalny związek edytorstwa źródeł historycznych i historii. To edytorstwo źródeł dostarcza przedmiotu badania w historii i przyczynia się walnie do możliwości przeprowadzenia prac badawczych. Samo edytorstwo było zawsze szczególnym przedmiotem zainteresowania archiwistów. Także po 1989 r. cały czas archiwiści angażowali w wydawanie źródeł archiwalnych. Grono osób zainteresowanych tego typu pracami było jednak nieliczne, co wynika częściowo z przeobrażeń zachodzących w archiwach państwowych. Ponadto bardzo niekorzystne dla początkujących wydawców jest punktowanie edycji źródeł historycznych publikowanych poza systemem grantowym w Polsce.

Słowa kluczowe: edytorstwo źródeł archiwalnych, archiwa państwowe w Polsce, edytorstwa; tekstologia, edytorstwo tekstów literackich, historia, archiwistyka

Editing of archival sources and its contemporary problems

Annotation: The current state of the editing of historical sources in state archives is not very good. The actual understanding of the source editing had a great influence on this situation. It must be said that there is close and unbreakable relationship between the editing of historical sources and history. Editing historical sources provides the subject of study in history and contributes significantly to the feasibility of research. The editing has always been of particular interest to archivists. Even after 1989, archivists were constantly involved in publishing archival sources. However, the group of people interested in this type of work was small, which is partly due to the transformations taking place in state archives. Moreover, the scoring on the

editions of historical sources, published outside the grant system in Poland, is very disadvantageous for novice publishers.

Keywords: editing of archival sources, state archives in Poland, editing, textology, editing of literary texts, history, archivistics

Редактирование архивных источников и его современные проблемы

Аннотация: Текущее состояние редактирования источников в государственных архивах не очень хорошее. Современное понимание редактирования источников оказало большое влияние на эту ситуацию. Следует констатировать, что существует тесная и неразрывная связь между редактированием исторических источников и историей. Такое редактирование источников представляет собой предмет исторического исследования и в значительной степени способствует выполнению исследования. Само редактирование всегда вызывало особый интерес у архивистов. Также после 1989 г. польские архивисты постоянно занимались публикацией архивных источников. Однако группа людей, заинтересованных в этом виде работы, была небольшой, что отчасти было связано с преобразованиями, происходящими в государственных архивах. Более того, для начинающих издателей очень невыгодна оказалась система оценки изданий исторических источников, опубликованных вне системы грантов в Польше.

Ключевые слова: редактирование архивных источников, государственных архивов в Польше, редактирование, текстология, редактирование художественных текстов, история, архивоведение

„Edytorstwo jest przede wszystkim służbą [a] źródła wydajemy po to, by z nich korzystał kto inny” – te słowa, przywoływane już w literaturze naukowej, napisał w początkach lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia na łamach „Archeionu” Stefan Kieniewicz¹. Chyba nie można i nie wypada nie zgodzić się z tym poglądem. Oceny obecnej kondycji edytorstwa źródeł historycznych nie napawają jednak optymizmem. Znane są opinie Edwarda Potkowskiego i Antoniego Gąsiorowskiego uznające, że współczesny stan edytorstwa źródeł w Polsce, w porównaniu nawet do okresu sprzed I wojny światowej, nie kształtuje się najlepiej². Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele. Część z nich znajdzie swoje omówienie w rozwinięciu tego artykułu na marginesie rozważań nad sytuacją edytorstwa źródeł w polskich archiwach państwowych.

¹ S. Kieniewicz, *Z doświadczeń edytora źródeł historycznych*, Archeion 87, 1990, s. 123; zob. też J. Matuszewski, *Archiwum pod biurkiem każdego historyka*, [w:] *Z dziejów kultury prawnej. Studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin*, przew. M. Wąsowicz, Warszawa 2004, s. 301.

² J. Tandecki, K. Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, s. 26.

W tym miejscu należałoby odnieść się natomiast do kwestii dotychczasowego pojmowania edytorstwa, przy czym wydaje się czasami, że już na gruncie podstawowym pojawiają się niekiedy prawdziwe aporie. Szukając rozwiązań bardzo skomplikowanych nie zwracamy uwagi na te najprostsze odpowiedzi na stawiane pytania. Dość powszechne były poglądy, chyba jeszcze do końca niewykorzenione, że edytorstwo jest zestawem umiejętności praktycznych, które może opanować każdy historyk czy filolog. W miarę upływu czasu ewoluowało wyobrażenie na temat edytorstwa źródeł historycznych. Józef Siemieński uważał, że metodologię wydawania źródeł z uwzględnieniem ważnych dla niej kwestii filologiczno-historycznych winno się uznać za odrębną dyscyplinę i włączyć do nauk pomocniczych historii³. Dostyc nietypowo potraktował edytorstwo w swoich *Naukach pomocniczych historii* Józef Szymański, który po słowie „Zamknięcie” zamieścił jeszcze jeden szesnasty rozdział swojego podręcznika, traktujący właśnie na ten temat. Badacz ten stwierdził, że „edytorstwo nie może być traktowane jako odrębna nauka”. Jednocześnie edytorstwo nie może być, jego zdaniem, uważane za jedną z nauk pomocniczych historii. J. Szymański wyjaśniał dalej, że punktem wyjścia dla edytorstwa jest etap heurezy historycznej, czyli *de facto* krytyki źródła, będący częścią każdego badania historycznego⁴. Leon Marszałek uznawał, że termin edytorstwo naukowe spotyka się „dla oznaczenia zasad wydawania źródeł historycznych, a więc szczegółowej dyscypliny historycznej w obrębie źródłoznawstwa”⁵. Piotr Dymmel, dyrektor Archiwum Państwowego w Lublinie i jednocześnie uczeń J. Szymańskiego, poszedł nieco dalej w swym spojrzeniu na edytorstwo źródeł historycznych. P. Dymmel zauważał, że na edytorstwo składa się z jednej strony praktyka, a z drugiej łączy się ono z prowadzeniem badań naukowych według określonej metodologii. W tak rozumianym edytorstwie ważne miejsce zajmowały dotychczasowe badania metodologiczne, historyczne i filologiczne, oraz prace o charakterze historiograficznym, które przyczyniały się do fachowego opracowania edycji źródłowych. Takie podejście pozwalało uznać edytorstwo za samodzielną dyscyplinę w ramach nauk historycznych. W tym podejściu ważną rolę w pracy edytora winna odgrywać także krytyka i interpretacja wydawanych przekazów⁶.

Łatwo można zreasumować, że pojmowanie edytorstwa przeszło dostyc długą drogę od utożsamiania go z czymś, co można byłoby nazwać rzemio-

³ J. Siemieński, *Metodologia wydawnictw*, „Przegląd Historyczny”, 23, 1922, z. 2, s. 110.

⁴ *Edytorstwo historyczne*, [w:] J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2012, wyd. 6, s. 691.

⁵ L. Marszałek, *Edytorstwo publikacji naukowych*, Warszawa 1986, s. 6.

⁶ P. Dymmel, *Edytorstwo historyczne – stan i potrzeby* [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 1, cz. 2, red. J. Staszewski, Gdańsk-Toruń 1995, s. 266-271.

słem wydawania źródeł, poprzez naukę służebną dla historii, wyrzucaną nawet poza obręb nauk pomocniczych historii, do nauki, którą należałoby uznać za samodzielną dyscyplinę w naukach historycznych. J. Szymański w swym podręczniku wyjaśnia też genezę (pokutującą jeszcze niekiedy w polskiej nauce) przekonania o tym, że „każdy historyk może być wydawcą źródeł”⁷. Warto w związku z tym parafrazować to stwierdzenie i zapytać się retorycznie, czy każdy edytor źródeł może aby uprawiać historię?

Zacznijmy jednak w końcu inaczej patrzeć na edytorstwo! W tym miejscu chciałbym przede wszystkim zauważyć ścisły i nierozzerwalny związek edytorstwa źródeł historycznych i historii. Edytorstwo źródeł przygotowuje podstawowe materiały badania w naukach historycznych, przez co w sposób zasadniczy na nie wpływa. Ustalenia dokonywane w naukach historycznych są wykorzystywane z kolei w edytorstwie. Zachodząca tu korelacja ma znaczenie fundamentalne dla rozwoju nauk historycznych i edytorstwa źródeł. Z łatwością można byłoby wydzielić te obszary zainteresowań, i historii i edytorstwa źródeł, które są wspólne. Nie wiem, czy już dojrzelśmy do tego, aby mówić o symbiozie edytorstwa źródeł i historii. Dla mnie osobiście jest ona oczywista, a sam fakt istnienia współzależności, czy nawet zintegrowania, jest bardzo duży. Podkreślmy może to jeszcze raz, że edytorstwo źródeł dostarcza przedmiotu badania w historii i przyczynia się walenie do możliwości przeprowadzenia prac badawczych.

Podobny przełom dokonuje się w myśleniu na temat edytorstwa tekstów literackich, co doskonale w ostatnim czasie przybliżył nam Tomasz Chachulski w książce pt. *Edytorstwo jako historia literatury i inne studia o poezji XVIII wieku*⁸. W *Słowniku terminów literackich* Janusz Sławiński i Teresa Kostkiewiczowa uznawali, że tekstologia, czy tekstologia wraz z edytorstwem naukowym, są jedną z nauk pomocniczych historii literatury⁹. Konrad Górski w swej *Sztuce edytorskiej* z 1957 r. zauważył, że „obszar pracy edytora pokrywa się [...] całkowicie z pierwszym zadaniem filologii tzn. z ustaleniem tekstu dzieła i w tym sensie wyrasta z naukowej podstawy badań filologicznych”¹⁰. Co ciekawe jednak w *Przedmowie* do tej niezwykle cennej książki dowiadujemy się, że

⁷ *Edytorstwo historyczne...*, s. 691.

⁸ T. Chachulski, *Edytorstwo jako historia literatury i inne studia o poezji XVIII wieku*, Warszawa 2019, s. 11-40, z części poczynionych w tej pracy ustaleń korzystam w pełni w niniejszym akapicie. Ciekawą recenzję tej publikacji napisała A. Wdowik, *Edytorstwo jako historia literatury*, „Pamiętnik Literacki” 1, 2020, s. 240-249.

⁹ J. Sławiński, *Nauka o literaturze*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, wyd. 3, Wrocław 1998, s. 336-337; T. Kostkiewiczowa, *Tekstologia*, [w:] tamże, s. 576.

¹⁰ K. Górski, *Sztuka edytorska. Zarys teorii*, Warszawa 1956, s. 10; Z. Goliński, *Edytorstwo – tekstologia. Przekroje*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 42.

powstała ona na podstawie źródeł „ustnej tradycji doświadczeń”. Doświadczenia te przejęte zostały częściowo od nauczycieli, starszej generacji historyków literatury¹¹. Na tym gruncie wyrasta myśl K. Górskiego, że „edytorstwo naukowe jest gałęzią działalności („wiedzy”) praktycznej, która osiąga jednak swoje cele opierając się na wynikach badań filologicznych i posługuje się naukowymi metodami filologii”¹². W okresie późniejszym K. Górski stwierdzał już, że tekstologia jest autonomicznym działem wiedzy o literaturze, a w innym miejscu pisał także o samodzielności tej dyscypliny¹³. U L. Marszałka edytorstwo naukowe oznaczało, w przypadku nauk historycznoliterackich, „szczegółową dyscyplinę w obrębie historycznej wiedzy o literaturze”¹⁴. Według Romana Lotha tekstologia stanowiła „dziedzinę służebną w stosunku do nauki o literaturze”, a „związek obu dyscyplin jest bardzo ścisły, wykorzystując one wzajemnie swoje ustalenia do własnych celów”¹⁵. Z. Goliński w jednej ze swych wcześniejszych prac uważa, że „tekstologia stanowi wycinek historycznej nauki o literaturze i jako taka jest nauką o charakterze pomocniczym”¹⁶. Ponad ćwierć wieku później stwierdza jednak, że edytorstwo dzieł literackich stanowi „podstawę wszelkich badań historycznej nauki o literaturze”, a „kondycja edytorstwa ma wpływ na wszelkie badania historyczne literatury”. Zasadnicza zmiana w przypadku tego historyka literatury dokonuje się w przypadku określenia miejsca edytorstwa w badaniach historycznoliterackich. Mianowicie zgłasza on propozycję, aby zaniechać umiejscawiania edytorstwa wśród nauk pomocniczych historii literatury. Z. Goliński konstatuje: „Edytor naukowy, opracowujący dzieła konkretnego pisarza, nie znajduje się ze swoimi czynnościami intelektualnymi i warsztatowymi przed wszystkimi badaniami historycznoliterackimi, ani też za nimi, lecz jest integralnie w nie uwikłany”¹⁷. Co ciekawe, Z. Goliński w tej ostatniej pracy używa już konsekwentnie terminu „edytorstwo naukowe”, obejmując nim także ten obszar

¹¹ K. Górski, *Sztuka edytorska...*, s. 5; Z. Goliński, *Edytorstwo – tekstologia...*, s. 33.

¹² K. Górski, *Sztuka edytorska...*, s. 10; Z. Goliński, *Edytorstwo – tekstologia...*, s. 37, przypis 28.

¹³ Redakcja hasła na podstawie materiałów K. Górskiego, *Tekstologia*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1985, t. 2, s. 470; tenże, *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*, Warszawa 1978, s. 5, 17.

¹⁴ L. Marszałek, *dz. cyt.*, s. 6.

¹⁵ R. Loth, *Podstawowe pojęcia i problemy tekstologii i edytorstwa naukowego*, Warszawa 2006, s. 18.

¹⁶ Z. Goliński, *Edytorstwo – tekstologia...*, s. 53.

¹⁷ Tenże, *Edytorstwo naukowe tekstów literackich. Stan obecny i potrzeby*, [w:] *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, Warszawa 1995, red. T. Michałowska, Z. Goliński, Z. Jarośniński, Warszawa 1996, s. 803-804.

działalności naukowej, który określano terminem „tekstologia”¹⁸. Adam Karpiński w swej książce podkreślał znaczenie związku edytorstwa z badaniami prowadzonymi w zakresie literaturoznawstwa. Jednocześnie wyraził nadzieję, że edytorstwo przestanie być z czasem traktowane jako działalność, która nie zasługuje na miano badań naukowych¹⁹. Łukasz Garbał nawiązuje raczej do tradycyjnych definicji edytorstwa (edytorstwa naukowego) stwierdzając, że jest to „jedna z nauk pomocniczych humanistyki na pograniczu literaturoznawstwa, językoznawstwa i historii”. W komentarzu do tej definicji znajdujemy informację, że edytorstwo, będące formalnie „nauką pomocniczą, wymaga kompetencji z wielu dziedzin – w praktyce jest bowiem podstawą wielu innych nauk, gdyż zajmuje się ustaleniem poprawnego brzmienia utworów”. Zdaniem Ł. Garbała „edytorstwo w swoim praktycznym wymiarze przypomina raczej sztukę niż naukę, ponieważ działalność edytora koncentruje się na konkretnych dziełach”²⁰. Wreszcie dochodzimy do wspomnianej już publikacji T. Chachulskiego. Już we wspomnianym tytule zdefiniowano, jak należy rozumieć edytorstwo, a mianowicie, jako „historię literatury”. Edytorstwo w tym zamyśle, w tej propozycji, nie ma pełnić roli pomocniczej, czy służebnej, ono integruje się z badaniami historycznoliterackimi i zasadniczo na nie wpływa. T. Chachulski zauważa, że „prace z zakresu tekstologii powiązanej z edytorstwem naukowym warunkują w ogóle istnienie przedmiotu naszych zainteresowań jako literaturoznawców i możliwości ich realizacji”²¹. Wydaje się, że przedstawiona w tym miejscu propozycja pojmowania edytorstwa naukowego w badaniach z zakresu historii literatury wyznacza nam ten kierunek, który byłoby niezmiernie inspirujący dla właściwego rozumienia roli edytorstwa źródeł w naukach historycznych.

*

Wydaje się, że kwestie wydawania źródeł historycznych zawsze były przedmiotem szczególnego zainteresowania, poza historykami, również archiwistów. Zasadniczo przyjmuje się, że archiwista zatrudniony w archiwum historycznym jest osobą będącą najbliższą źródeł, które powierzono jego opiece. W związku z tym ważne byłoby, aby zasób swego archiwum badał, na jego bazie publikował, w tym także przygotowywał edycje źródłowe²².

¹⁸ T. Chachulski, *dz. cyt.*, s. 21.

¹⁹ A. Karpiński, *Tekst staropolski. Studia i szkice o literaturze dawnej w rękopisach*, Warszawa 2003, s. 9; na ten temat też A. Wdowik, *dz. cyt.*, s. 241. Podobne problemy zauważone zostały w podręczniku edytorstwa źródeł historycznych zob. J. Tandecki, K. Kopiński, *dz. cyt.*, s. 8.

²⁰ Ł. Garbał, *Edytorstwo. Jak wydawać współczesne teksty literackie*, Warszawa 2011, s. 15.

²¹ T. Chachulski, *dz. cyt.*, s. 16; A. Wdowik, *dz. cyt.*, s. 242.

²² Por. M. Friedberg, *Zagadnienie wydawnictw źródeł historycznych*, *Archeion* 22(1954), s.

Na przestrzeni lat z całą pewnością zmieniało się podejście archiwów historycznych w Polsce do wydawania źródeł z ich zasobów. Szczególnie cenne inicjatywy w zakresie wydawania źródeł w archiwach na ziemiach polskich podejmowano od końca XIX w. i następnie w okresie międzywojennym, ale już nie z takim rozmachem. Szeroko na ten temat pisali Marian Friedberg i Tadeusz Mencil²³. Należy w tym miejscu przywołać takie cenne edycje jak: 1. W ramach serii *Monumenta Iuris* zainicjowanej przez Teodora Wierzbowskiego, dyrektora warszawskiego Archiwum Głównego, przygotowano *Metrykę Koronną*²⁴ i *księgi ławnicze Starej Warszawy*²⁵, a następnie *Metrykę Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku*²⁶, 2. W ramach Wydawnictwa Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa opublikowano *księgi ławnicze krakowskie z lat 1365-1376 i 1390-1397*, *księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie z lat 1392-1506*, a także *księgi radzieckie kazimierskie z okresu średniowiecza*²⁷, 3. W ramach *Pomników Dziejowych Lwowa* wydano *księgi miejskie lwowskie*²⁸, 4. Wydawane przez Antoniego Prochaskę, archiwistę w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich i Ziemskich we Lwowie, *Akta grodzkie i ziemskie*²⁹, 5. Wydawane we współpracy z Komisją Historyczną Akademii Umiejętności przez Franciszka Piekosińskiego, kierownika Krajowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, i Stanisława Krzyżanowskiego, dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, m.in. *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa*³⁰, 6. Wydawane dzięki funduszom Kasy Mianowskiego przez

60; J. Siemieński, *Stan i sprawa archiwów polskich*, Nauka Polska 10(1929), s. 512.

²³ M. Friedberg, dz. cyt., s. 63 n.; M. Friedberg, T. Mencil, *Archiwa jako warsztat pracy wydawniczej*, Archeion 25(1956), s. 184-206.

²⁴ *Matricularum Regni Poloniae codices saeculo XV conscripti*, T. 1: *Lib. 10 annorum 1447-1454*, wyd. A. Mysłowski, W. Graniczny, Varsoviae 1914.

²⁵ *Księgi ławnicze miasta Starej Warszawy z XV wieku*, t. 1: *Księga no 525 z lat 1427-1453*, wyd. S. Ehrenkreutz, Warszawa 1916.

²⁶ *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku*, t. 1: *Księga oznaczona No 333 z lat 1417-1429*, [wyd. A. Włodarski], Warszawa 1918; *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku*, t. 2: *Księga oznaczona Nr. 334 z lat 1429-1433*, wyd. A. Włodarski; skorowidzami opatrzył A. Wolff, Warszawa 1930.

²⁷ *Księgi ławnicze krakowskie, 1365-1376 i 1390-1397*, wyd. S. Krzyżanowski, Kraków 1904; *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1392-1506*, wyd. K. Kaczmarczyk, Kraków 1913; *Księgi radzieckie kazimierskie 1369-1381 i 1385-1402*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1932.

²⁸ *Księga ławnicza miejska 1441-1448*, wyd. A. Czołowski, F. Jaworski, Lwów 1921 (Pomniki Dziejowe Lwowa z Archiwum Miasta, t. 4).

²⁹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Aleksandra hr. Stadnickiego*, t. 20-22: *Lauda wiszeńskie 1572-1732*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1909-1914; t. 23: *Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731-1772*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1928; t. 24: *Lauda sejmikowe halickie 1575-1695*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1931.

³⁰ *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795)*, t. 1: (1507-1586), z. 1-2: (1507-

T. Wierzbowskiego sumariusze Metryki Koronnej³¹, 7. Wydawane przez Kazimierza Kaczmarczyka we współpracy z towarzystwami naukowymi średnio-wieczne księgi miejskie Poznania³² i Torunia³³.

Wydaje się, że w tym miejscu należy szczególnie zwrócić uwagę na przywołane nazwiska wybitnych archiwistów-naukowców zaangażowanych w wydawanie źródeł: Teodora Wierzbowskiego, Stefana Ehrenkreutza, Stanisława Krzyżanowskiego, Kazimierza Kaczmarczyka, Adama Chmiela, Aleksandra Czołowskiego, Antoniego Prochaski, Franciszka Piekosińskiego. Bardzo często były to osoby, które piastowały wysokie funkcje w archiwach, których zasób był następnie podstawą ich działalności w zakresie edytorstwa naukowego.

W wydawaniu źródeł przez archiwistów w tamtym okresie zauważano zresztą pewne prawidłowości, a mianowicie, że w przypadku tej grupy zawodowej koncentrowano się raczej na jednym typie źródeł, tj. księgach urzędowych lub wyborze zapisek z tych ksiąg, znajdujących się w jednym archiwum. Archiwiści nie decydowali się na przygotowywanie wydawnictw źródłowych, do których kwerenda musiałaby objąć wiele instytucji. Charakter tej działalności wydawniczej miał się w pierwszych latach po II wojnie światowej zmienić w związku z planami wydawniczymi Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych³⁴. Już wtedy występowały w archiwach pewne problemy w pracy nad wydawnictwami źródłowymi, a niektóre z nich są z całą pewnością aktualne i dzisiaj. Po pierwsze nie zawsze warsztat naukowy archiwów był odpowiednio przygotowany do prac nad edycjami źródłowymi. Pod drugie narzekano na problemy kadrowe i kwestie finansowe, które nie dawały możliwości należytego rozwinięcia działalności w zakresie wydawania źródeł. Po trzecie pojawiały się inne bardziej palące potrzeby w pracy archiwów³⁵.

Sytuacja w pierwszych latach powojennych nie sprzyjała publikacji źródeł przez archiwistów w takim zakresie, jako to miało miejsce do tej pory. M. Friedberg w związku z malejącą liczbą archiwistów-wydawców

1586), zeb. i wyd. F. Piekosiński, Kraków 1885; t. 2, z. 1-2: (1587-1696), zeb. i wyd. F. Piekosiński, Kraków 1890-1892; t. 2, z. 3: (1587-1696), zeb. i wyd. F. Piekosiński, S. Krzyżanowski, Kraków 1909.

³¹ *Matricularum Regni Poloniae summaria*, P. 1-5, Vol. 1, contextuit T. Wierzbowski, Varsoviae 1905-1919.

³² *Akta radzieckie poznańskie*, t. 1: 1434-1470, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1925; t. 2: 1471-1501, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1931.

³³ *Liber scabinorum Veteris Civitatis Thoruniensis 1363-1428*, wyd. K. Kaczmarczyk, Toruń 1936.

³⁴ M. Friedberg, *dz. cyt.*, s. 61.

³⁵ Tamże, s. 62.

źródeł sugerował, aby podjąć starania w archiwach nad przygotowaniem kadr przyszłych edytorów: „[...] musimy nauczyć przyszłych wydawców źródeł: znajomości paleografii i filologii, umiejętności zebrania pełnego materiału potrzebnego do wydawnictwa, a więc orientacji w archiwalnych zespołach, dokładności w odtworzeniu tekstu, należytego zredagowania i przygotowania do druku”³⁶. Kilka lat później M. Friedberg i T. Mencil proponowali w zakresie szkoleń wdrażających do edytorstwa źródeł archiwalnych: 1. W ramach planów długofalowych wprowadzenie ćwiczeń i wykładów z tego zakresu do studiów uniwersyteckich ostatniego roku, 2. Zorganizowanie konferencji szkoleniowej lub kursu szkoleniowego pod auspicjami doświadczonych wydawców, 3. Sukcesywne angażowanie początkujących archiwistów do pracy nad wydawnictwami źródłowymi pod kierunkiem osób już posiadających doświadczenie w tym zakresie³⁷.

Warto jednak zauważyć, że otoczenie prawne dla działalności w zakresie edytorstwa naukowego w archiwach było bardzo sprzyjające. W dekreście o archiwach państwowych z 1951 r. znalazł się zapis, że do zadań archiwów należy m.in. prowadzenie „prac naukowo-badawczych i wydawniczych w zakresie archiwistyki i źródeł archiwalnych”. Podobne zapisy umieszczono w tymczasowym statucie NDAP oraz statutach wojewódzkich archiwów państwowych³⁸. Sama rola archiwów i archiwistów w zakresie edytorstwa źródeł była dostrzegana przez wybitnych historyków, czy nawet historyków-wydawców źródeł. Odnotować w tym miejscu należy wypowiedzi poczynione na ten temat przez Tadeusza Manteuffla czy Kazimierza Lepszego³⁹. W 1956 r. M. Friedberg i T. Mencil zauważali jednak, że wymogi pracy zawodowej będą pochłaniały archiwistów w bardzo wydatny sposób. W związku z tym nie będą oni mogli prowadzić działalności naukowej w zakresie, którego oczekiwano by od nich⁴⁰. Ponadto wspomniani autorzy stwierdzali, że praca zespołowa nad wydawnictwami źródłowymi istnieje jedynie w archiwach: w Krakowie, Łodzi i AGAD, a pozostałe działania archiwistów w zakresie edytorstwa naukowego mają charakter indywidualny⁴¹. Sprawą szczególnej troski było to, jak uczynić, aby archiwa poprzez wydawanie źródeł archiwalnych z „placówek usługowych nauki” stały się bardziej „twórcze”⁴².

³⁶ Tamże, s. 69.

³⁷ M. Friedberg, T. Mencil, *dz. cyt.*, s. 204.

³⁸ Tamże, s. 185.

³⁹ Tamże, s. 185-186.

⁴⁰ Tamże, s. 186.

⁴¹ Tamże, s. 195.

⁴² Tamże, s. 206.

Dla tego okresu niezmiernie ważne były też inne prace prowadzone w archiwach w zakresie edytorstwa źródeł. W 1949 r. zainaugurowano prace nad projektem nowej instrukcji wydawniczej dla źródeł średniowiecznych. W przedsięwzięciu tym uczestniczyli także, oprócz historyków, przedstawiciele środowisk archiwalnych. Treść zaleceń przyszłego projektu była omawiana na spotkaniu w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Rok później wspomniany projekt instrukcji trafił do Komisji Historycznej PAU. W tym czasie ukazała się jednak *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.*, zredagowana przez K. Lepszego, i zdecydowano się dokonać ujednoczenia planowanej instrukcji dla źródeł średniowiecznych w taki sposób, aby jej układ nawiązywał do budowy instrukcji dla źródeł nowożytnych. W 1957 r. Adam Wolff, archiwista zatrudniony w AGAD, opublikował wspomniany projekt instrukcji omawiającej wydawanie przekazów średniowiecznych w „Studiach Źródłoznawczych”⁴³.

W 1963 r. ukazała się też praca Mariana Friedberga pt. *Wydawanie drukiem źródeł archiwalnych*. Marian Friedberg był dyrektorem krakowskiego archiwum, następnie kustoszem Oddziału Akt Miejskich Archiwum Państwowego Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego. Jego książka powstała na podstawie wykładów, które wygłosił w latach pięćdziesiątych XX w. w archiwum w Krakowie. Wspomniana publikacja jest przede wszystkim zbiorem porad praktycznych i technicznych dla początkujących wydawców. Należy ją także uznać za pierwszy polski podręcznik edytorstwa źródeł⁴⁴.

Z lat 1945-1989 do najważniejszych przedsięwzięć edytorskich archiwistów zatrudnionych w archiwach państwowych należy zaliczyć: 1. Źródła wydawane przez pracowników AGAD⁴⁵. 2 Prace edytorskie Kazimierza Kaczmarczyka w okresie pracy w archiwum poznańskim⁴⁶. 3. Pra-

⁴³ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 1, 1957, s. 155-184; zob. też *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

⁴⁴ M. Friedberg, *Wydawanie drukiem źródeł archiwalnych. Metoda i technika pracy edytorskiej*, Warszawa-Łódź 1963.

⁴⁵ *Matricularum Regni Poloniae summaria*, P. 5, Vol. 2, contexerunt J. Płocha, A. Rybarski, I. Sułkowska, moderante J. Sawicki, Varsoviae 1961; *Księgi referendarii koronnej z czasów saskich. Sumariusz*, oprac. M. Woźniakowa, t. 1: (1698-1732), Warszawa 1969; t. 2: (1735-1763), Warszawa 1970 [w tym wypadku jest to też pomoc archiwalna].

⁴⁶ *Akta radzieckie poznańskie*, t. 3: 1502-1506, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1948; K. Kaczmarczyk, *Catalogus diplomatum pergameneorum Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, Cracovia 1953.

ce edytorskie prowadzone przez archiwistów w archiwum toruńskim⁴⁷. 4. Źródła wydawane przez pracowników archiwum w Krakowie⁴⁸.

Sytuację edytorstwa źródeł archiwalnych po II wojnie światowej charakteryzuje bardzo dobrze dyskusja przeprowadzona na XIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w 1984 r. Program sympozjum pt. „Źródłoznawstwo i edytorstwo źródeł historycznych” został opracowany przez Z Perzanowskiego, ówczesnego dyrektora AP w Krakowie i jednocześnie kierownika Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki UJ, a jego organizatorem i przewodniczącym obrad został J. Szymański. Marian Wojciechowski w swym referacie o „Wydawnictwach źródłowych archiwów państwowych” skoncentrował się na działalności wydawniczej NDAP, która prezentuje konkretny dorobek pracowników archiwów. Jednocześnie zauważył, że niejako obok tego dorobku stoi współpraca służby archiwalnej, mało zauważana, z większością poczynań edytorskich historyków⁴⁹. E. Potkowski, wtedy pełniący funkcję dyrektora AGAD, zauważył, że „stan edytorstwa polskiego, mimo niewątpliwych osiągnięć, w porównaniu z sytuacją przed I wojną światową rysuje się niekorzystnie. Przerwane zostały wielkie serie wydawnicze, nie podjęto nowych, kontynuowane zaś posuwają się nader wolno. W zakresie stosowanych metod obserwuje się wiele cech woluntaryzmu i prezentyzmu.”. E. Potkowski zaproponował powołanie do życia Instytutu Tekstów Historycznych, który mógłby funkcjonować na bazie jednej z już istniejących placówek np. AGAD, ale należałoby ją osadzić w strukturach Wydziału I PAN. Nowa placówka miała zająć się nie „tylko edytorstwem, ale także dyscyplinami naukowymi, które je wspomagają”⁵⁰. W podobnym tonie wypowiadał się A. Gąsiorowski, który także w NDAP upatrywał koordynatora edytorstwa źródeł historycznych w Polsce. Z kolei Anna Kielbicka, charakteryzując edytorstwo archiwów krakowskich od końca XIX w., zauważyła obecny brak zaangażowania archiwistów na tym polu. Jej zdaniem NDAP mogłaby sprawować sku-

⁴⁷ *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964; *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia 1387-1450*, wyd. K. Ciesielska, Toruń 1973; *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1985 [z zasobu AP Gdańsk].

⁴⁸ *Cracovia artificum 1501-1550*, z. 3, zebra. J. Ptaśnik, wyd. i uzup. M. Friedberg, Kraków 1948; *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Ks. 10, 1370-1405*, kom. red. S. Gawęda et al.; oprac. tekstu łac. D. Turkowska, M. Kowalczyk, przekł. na jęz. pol. J. Mrukówna, red. t. 6/1 i koment. Z. Perzanowski, Warszawa 1981.

⁴⁹ J. Szymański, *Źródłoznawstwo i edytorstwo źródeł historycznych*, [w:] *Pamiętnik XIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, Poznań 6-9 września 1984 roku, cz. 2: Sprawozdanie z sympozjów*, Wrocław 1988, s. 198.

⁵⁰ Tamże, s. 199.

teczny mecenat nad tego typu przedsięwzięciami archiwistów⁵¹. Przywołana dyskusja wyraźnie pokazuje, że w połowie lat osiemdziesiątych minionego stulecia rozwój edytorstwa źródeł, nie tylko w archiwach państwowych, ale i w Polsce, bardzo mocno łączono z przejściem przez NDAP lub AGAD roli koordynatora tego typu prac.

**

Po 37 latach od tamtej dyskusji powinniśmy sobie zadać w tym miejscu pytanie, jaki jest stan obecny edytorstwa źródeł w polskich archiwach i z czego on wynika? W dalszej części tego tekstu poszukiwane więc będą szczegółowe i ogólne uwarunkowania rozwoju edytorstwa źródeł w polskich archiwach.

Roli koordynatora w zakresie edytorstwa źródeł historycznych nie przejęła NDAP, ani AGAD, ani też żadna inna instytucja w Polsce. Otoczenie prawne dla działalności w zakresie edytorstwa naukowego jest podobne do tego, jakie było tuż po II wojnie światowej. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach ogólnie tylko precyzuje w art. 21.1 pkt. 5 i 9, że do zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych należy „nadzór nad działalnością naukową i wydawniczą prowadzoną w archiwach państwowych” oraz „popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej i wydawniczej”. Artykuł 28.1 w punkcie 5 precyzuje, że do zakresu działania archiwów państwowych należy prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych⁵². W Statucie Archiwum Głównego Akt Dawnych znajdziemy informacje, że w zakresie prowadzenia działalności naukowej i wydawniczej jest m.in. przygotowywanie do druku wydawnictw źródłowych⁵³. Bardzo podobnie zostało to sformułowane również w Statucie Archiwum Państwowego w Toruniu i innych archiwów państwowych⁵⁴.

W ostatnich latach podejmowano w archiwach państwowych inicjatywy z zakresu edytorstwa naukowego, ale znowu można powtórzyć, że chyba

⁵¹ Tamże, s. 201

⁵² Dz. U. 1983 Nr 38 poz. 173 oraz Dz. U. z 2020 r. poz. 164.

⁵³ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Registratura własna, Załącznik do zarządzenia Nr 27 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 czerwca 2019 r., dostępny na stronie: <https://agad.bip.gov.pl/statut/statut.html> [odczyt w dn. 29.04.2021].

⁵⁴ Archiwum Państwowe w Toruniu, Registratura własna, Statut Archiwum Państwowego w Toruniu nadany zarządzeniem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 29 maja 2019 r., dostępny na stronie: <https://aportun.bip.gov.pl/status-prawny/statut-archiwum-panstwowego-w-toruniu.html> [odczyt w dn. 29.04.2021].

nie z takim rozmachem, jak dawniej. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć: 1. Przedsięwzięcia edytorskie realizowane w AGAD, w tym kontynuacja *Sumariusza Ksiąg Metryki Koronnej*⁵⁵, przy czym w prace te zaangażowany jest również Wojciech Krawczuk, od 2015 r. dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie⁵⁶, 2. Katalog dokumentów z AP we Wrocławiu, opracowany przez Romana Stelmacha⁵⁷, 3. Edycje źródłowe przygotowane przez pracowników AP w Lublinie⁵⁸, 4. *Kronikę getta łódzkiego* opracowaną przy zaangażowaniu pracowników archiwum łódzkiego⁵⁹, 5. Różnego rodzaju prace edytorskie prowadzone przez archiwistów w AP Toruń⁶⁰; 6. Prace edytorskie prowadzo-

⁵⁵ *Sumariusz Ksiąg Poselstw Metryki Koronnej*, t. 1: *Jagiellonowie*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiowa i J. Wejchertowa, przygot. do druku M. Badowska i M. Kulecki, Warszawa 2019; *Sumariusz Ksiąg Poselstw Metryki Koronnej*, t. 2: *Królowie elekcijni*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiowa, J. Wejchertowa, przygotowanie do druku i indeksy M. Badowska, M. Kulecki, M. Pawluczuk, Warszawa 2020; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, P. 6: *Henrici Valesii regis tempora complectens 1573 – 1574*, contextuit M. Woźniakowa, Varsoviae 1999; *Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Poselstw. Sumariusz*, oprac. A. Wajs, Warszawa 1999; *Rachunki królewskie z lat 1393-1395 i 1412. Rachunki podrzętwa krakowskiego, rachunki stacji nowosądeckiej*, oprac. Hubert Wajs, Warszawa 1993; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, cz. 2: *Dokumenty z lat 1248-1355 = Codex diplomaticus Masoviae novus*, P. 2: *Annorum 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kurasiowa i S. Kuraś, przy współudziale K. Pacuskiego i H. Wajsa, Wrocław 1989; *Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z okresu marzec 1588 - grudzień 1590 MK 135 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, oprac. W. Krawczuk i M. Kulecki, Warszawa 2010

⁵⁶ *Księga wpisów MK 185 podkanclerzego i kanclerza Jerzego Ossolińskiego z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1638-1643*, oprac. W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2020; *Księga wpisów MK 187 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1639-1642*, oprac. A. Korczyński, W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2020; *Księga wpisów podkanclerzego Piotra Gembickiego MK 182 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, oprac. W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2019; *Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633-1635, kanclerstwa Jakuba Zadzika*, oprac. W. Krawczuk, Kraków 2018.

⁵⁷ R. Stelmach, *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Racibórz 2014.

⁵⁸ *Metryki ślubów parafii pw. św. Marii Magdaleny w Łącznej 1622-1768*, oprac. R. Jop, Lublin 2020; *Metryki chrztów parafii pw. św. Marii Magdaleny w Łącznej z lat 1598-1624 i 1694-1695*, oprac. R. Jop, Lublin 2016; *Rejestr dochodów i wydatków kancelarii grodzkiej lubelskiej z lat 1689-1691*, oprac. R. Jop, Warszawa 2006; *Katalog dokumentów Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 1: *Katalog dokumentów miasta Lublina, jego jurydyk, cechów, kościołów i klasztorów 1317-1792*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1996; *Katalog dokumentów Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 2: *Katalog dokumentów różnej proveniencji miast, wsi, cechów, parafii, klasztorów i osób prywatnych 1397-1794*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1998.

⁵⁹ *Kronika getta łódzkiego, Litzmannstadt Getto 1941-1944*, oprac. i red. nauk.: J. Baranowski, K. Radziszewska, A. Sitarek, M. Trębacz, J. Walicki, E. Wiatr, P. Zawilski, przy współpr. S. Feuchert i in., konsult. i opiek. meryt. P. Samuś i F. Tych, tłum. z jeż. niem. K. Radziszewska, t. 1-5, Łódź 2009.

⁶⁰ *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia 1428-1456*, wyd. K. Ciesielska, J. Tandecki, cz.

ne przez archiwistów w Archiwum Narodowym w Krakowie⁶¹, 7. Chociaż nie jest to edycja źródłowa w pełnym słowa tego znaczeniu, a przede wszystkim pomoc archiwalna, to należy także w tym miejscu wymienić opublikowany przez Archiwum Państwowe w Białymstoku *Sumariusz dokumentów Kamery Wojny i Domen w Białymstoku 1796-1807*⁶².

Osobno w tym miejscu należy wskazać na zaangażowanie P. Dymmela w problemy edytorstwa źródeł. Ważne są szczególnie jego prace teoretyczne z zakresu tej tematyki⁶³. Należy zauważyć również, że bardzo przydatna jest *Bibliografia edytorstwa źródeł historycznych w Polsce* jego autorstwa⁶⁴.

Z aktualnych cały czas problemów związanych z przygotowaniem edycji źródłowych w archiwach państwowych wskazać należałoby na niedostatek archiwistów, którzy byliby zainteresowani podjęciem się tych zadań. Podkreślanie w ostatnich latach, iż archiwa są przede wszystkim urzędami, a nie instytucjami naukowymi, odcisnęło swoje piętno na pracownikach służby archiwalnej mających określone ambicje naukowe. Dodatkowo zupełnie w ostatnim czasie bardzo niesprzyjający jest system punktowania edycji źródeł historycznych wydawanych poza systemem grantowym. Publikacjom takich źródeł przyznaje się 25% punktów, które uzyskują edycje wspierane w ramach programów ministerialnych lub przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie. Z całą pewnością sytuacja taka przekłada się negatywnie również na osoby chętne do zaangażowania się w prace z zakresu edytorstwa naukowego. Wydaje się, że słabością nie jest już system kształcenia uniwer-

1: (1428-1443), Toruń 1992; cz. 2: (1444-1456), Toruń 1993; *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456-1479)*, wyd. K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007; *Księga kamlarii miasta Torunia z lat 1453-1495*, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007 (*Źródła do dziejów średniowiecznego Torunia*, cz. 3); *Księga łąkowa miasta Grudziądza z pierwszej połowy XVIII wieku*, wyd. J. Bonczkowski, M. Panter, *Rocznik Grudziądzki*, t. 17, 2007, s. 171-203; J. Bonczkowski, *Kancelaria miejska Grudziądza do początku XVI wieku. Działalność kancelarii i jej produkty na przykładzie księgi czynszowej z lat 1502-1516*, Toruń 2020 [tutaj edycja grudziądzkiej księgi czynszowej]; *Pieczenie królów i królowych polskich do 1572 r.*, oprac. J. Bonczkowski, D. Chyła, M. Hlebionek, M. Superczyński, pod red. M. Hlebionka, tł. E. Grotek, Toruń 2020.

⁶¹ *Najdawniejsze księgi grodzkie krakowskie z lat 1406-1409*, wydał W. Filipczyk, przy współpracy M. Zdanka, Wstęp W. Filipczyk i F. Sikora, Warszawa-Kraków 2019; Kamila Follprecht z kolei jest zaangażowana w wydanie krakowskich ksiąg przyjęć do prawa miejskiego z okresu nowożytnego zob. K. Follprecht, *Kontynuacja edycji ksiąg przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1612-1800*, [w:] *Editiones sine fine*, t. 1, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz, J. Tandecki, Toruń 2017, s. 51-66.

⁶² *Sumariusz dokumentów Kamery Wojny i Domen w Białymstoku 1796-1807*, oprac. A. Gawroński, Białystok 2006.

⁶³ P. Dymmel, *Edytorstwo historyczne – stan i potrzeby...*, s. 259-271.

⁶⁴ P. Dymmel, *Bibliografia edytorstwa źródeł historycznych w Polsce. Historia-krytyka tekstu-metodyka i technika wydawnicza*, Lublin 2001.

syteckiego, gdzie w ramach kierunków studiów z zakresu archiwistyki, czy historii, uczy się m.in. paleografii, neografii, prowadzi się translatoria, czy zajęcia z samego edytorstwa źródeł. Być może lepiej powinien być zorganizowany sam system dokształcania młodego archiwisty, pragnącego zaangażować się w działalność edytorską, przez doświadczonego wydawcę źródeł. Nie wiem, na ile byłaby to komfortowa sytuacja dla dyrektora danego archiwum, jakby jego pracownika regularnie w godzinach pracy tego „urzędu” douczał w zakresie prac edytorskich lub czytywał z nim źródła znający się dobrze na tych zagadnieniach pracownik nauki. Zdaję sobie z tego jednak doskonale sprawę, że trudno byłoby taką formę współpracy ująć w określone ramy organizacyjne, ale może warto byłoby spróbować. Warto zauważyć także, że w Polsce odbywają się obecnie dwie konferencje krajowe oraz jedna międzynarodowa traktujące na temat problemów związanych z wydawaniem źródeł (Krakowskie Spotkania Źródłoznawcze, Editones sine fine w Toruniu oraz międzynarodowe Editions-wissenschaftliche Kolloquien, odbywające się obecnie na przemian w Toruniu i Würzburgu). Można uznać, że w niektórych aspektach konferencje te mają charakter szkoleniowy. W ostatnim czasie ukazał się też podręcznik *Edytorstwa źródeł historycznych*, który przygotowali archiwiści wcześniej zatrudnieni także w służbie archiwalnej i tam zbierający doświadczenia w zakresie wydawania źródeł. Wspomniany podręcznik może być pewną podstawą wyjściową dla osób pragnących poświęcić się wydawnictwu źródeł archiwalnych.

Pozostaje jeszcze jedna kwestia do omówienia, a mianowicie instytucji powołanej do koordynowania działań edytorskich w Polsce. Taka instytucja z powodzeniem funkcjonuje np. w Niemczech, gdzie w Monachium placówka wydająca *Monumenta Germaniae Historica* koordynuje różnego rodzaju działania o charakterze edytorskim i źródłoznawczym w całym kraju. Wydaje się, że pomysł przypisania NDAP lub AGAD roli koordynatora działalności w zakresie edytorstwa źródeł dla archiwów państwowych byłby bardzo dobrym rozwiązaniem. W ślad za tym powinny pójść jednak kolejne działania w skali ogólnokrajowej, tj. należałoby się zastanowić, czy dla edycji źródeł najnowszych nie utworzyć specjalnej placówki koordynującej w IPN. Wreszcie trzeba byłoby się zastanowić, czy centrów koordynujących działalność naukową w zakresie edytorstwa źródeł nie powołać jeszcze w wybranych ośrodkach uniwersyteckich w kraju. W zasadzie byłoby to odejście od bardzo rozproszonego i niekiedy przypadkowego systemu finansowania projektów edytorskich. Być może w ten sposób miałyby szansę zaistnienia ważne projekty wydawania źródeł dla nauki polskiej, wymagające jednak wieloletnich nakładów.

Podsumowując niniejszy tekst należy stwierdzić, że tak jak istnieje nierozzerwalny związek edytorstwa źródeł i historii, archiwistyki i historii, tak

samo symbiotyczny jest związek edytorstwa naukowego i archiwistyki. Daleki jestem od nazywania tego związku pomocniczym, czy służebnym. Archiwa historyczne i ich pracownicy są niejako predestynowani do wydawania źródeł, które następnie mogą być podstawą studiów w naukach historycznych. Sytuacją idealną byłoby, gdyby poza różnymi zapisami w aktach normatywno-prawnych stworzono również w praktyce dobre i przemyślane warunki do uprawiania edytorstwa naukowego w archiwach.

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

Source:

Archiwum Główne Akta Dawnych w Warszawie, Registratura własna, *Załącznik do zarządzenia Nr 27 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 czerwca 2019 r.*, dostępny na stronie: <https://agad.bip.gov.pl/statut/statut.html> [odczyt w dn. 29.04.2021].
Archiwum Państwowe w Toruniu, Registratura własna, *Statut Archiwum Państwowego w Toruniu nadany zarządzeniem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 29 maja 2019 r.*, dostępny na stronie: <https://apatorun.bip.gov.pl/status-prawny/statut-archiwum-panstwowego-w-toruniu.html> [odczyt w dn. 29.04.2021].

Printed sources:

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Aleksandra hr. Stadnickiego, t. 20-22: *Lauda wiszeńskie 1572-1732*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1909-1914; t. 23: *Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie 1731-1772*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1928; t. 24: *Lauda sejmikowe halickie 1575-1695*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1931.

Akta radzieckie poznańskie, t. 1: 1434-1470, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1925; t. 2: 1471-1501, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1931; t. 3: 1502-1506, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1948.

Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Poselstw. Sumariusz, oprac. A. Wajs, Warszawa 1999.

Cracovia artificum 1501-1550, z. 3, zebr. J. Ptaśnik, wyd. i uzup. M. Friedberg, Kraków 1948.

Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Ks. 10, 1370-1405, kom. red. S. Gawęda et al.; oprac. tekstu łac. D. Turkowska, M. Kowalczyk, przekł. na jęz. pol. J. Mrukówna, red. t. 6/1 i koment. Z. Perzanowski, Warszawa 1981.

Kaczmarczyk K., *Catalogus diplomatum pergameneorum Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, Cracovia 1953.

Katalog dokumentów Archiwum Państwowego w Lublinie, cz. 1: *Katalog dokumentów miasta Lublina, jego jurydyk, cechów, kościołów i klasztorów 1317-1792*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1996; cz. 2: *Katalog dokumentów różnej proveniencji miast, wsi, cechów, parafii, klasztorów i osób prywatnych 1397-1794*, oprac. M. Trojanowska, Lublin 1998.

Kronika getta łódzkiego, Litzmannstadt Getto 1941-1944, oprac. i red. nauk.: J. Baranowski, K. Radziszewska, A. Sitarek, M. Trębacz, J. Walicki, E. Wiatr, P. Zawilski, przy współpr. S. Feuchert i in., konsult. i opiek. meryt. P. Samuś i F. Tych, tłum. z jęz. niem. K. Radzi-

szewska, t. 1-5, Łódź 2009.

Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964.

Księga kamlarii miasta Torunia z lat 1453-1495, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007 (*Źródła do dziejów średniowiecznego Torunia*, cz. 3).

Księga komturstwa gdańskiego, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1985

Księga ławnicza miejska 1441-1448, wyd. A. Czołowski, F. Jaworski, Lwów 1921 (*Pomniki Dziejowe Lwowa z Archiwum Miasta*, t. 4).

Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia 1387-1450, wyd. K. Ciesielska, Toruń 1973.

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456-1479), wyd. K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007.

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia 1428-1456, wyd. K. Ciesielska, J. Tandecki, cz. 1: (1428-1443), Toruń 1992; cz. 2: (1444-1456), Toruń 1993.

Księga łąkowa miasta Grudziądza z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. J. Bonczkowski, M. Panter, *Rocznik Grudziądzki*, t. 17, 2007, s. 171-203.

Księga wpisów MK 185 podkanclerzego i kanclerza Jerzego Ossolińskiego z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1638-1643, oprac. W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2020.

Księga wpisów MK 187 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1639-1642, oprac. A. Korczyński, W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2020.

Księga wpisów podkanclerzego Piotra Gembickiego MK 182 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, oprac. W. Krawczuk, red. tomu J. S. Dąbrowski, Warszawa 2019.

Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z okresu marzec 1588 - grudzień 1590 MK 135 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, oprac. W. Krawczuk i M. Kulecki, Warszawa 2010.

Księgi ławnicze krakowskie, 1365-1376 i 1390-1397, wyd. S. Krzyżanowski, Kraków 1904.

Księgi ławnicze miasta Starej Warszawy z XV wieku, t. 1: Księga no 525 z lat 1427-1453, wyd. S. Ehrenkreutz, Warszawa 1916.

Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1392-1506, wyd. K. Kaczmarczyk, Kraków 1913.

Księgi radzieckie kazimierskie 1369-1381 i 1385-1402, wyd. A. Chmiel, Kraków 1932.

Księgi referendarii koronnej z czasów saskich. Sumariusz, oprac. M. Woźniakowa, t. 1: (1698-1732), Warszawa 1969; t. 2: (1735-1763), Warszawa 1970.

Liber scabinorum Veteris Civitatis Thoruniensis 1363-1428, wyd. K. Kaczmarczyk, Toruń 1936.

Matricularum Regni Poloniae codices saeculo XV conscripti, T. 1: Lib. 10 annorum 1447-1454, wyd. A. Mysłowski, W. Graniczny, Varsoviae 1914.

Matricularum Regni Poloniae summaria, P. 1-5, Vol. 1, contextuit T. Wierzbowski, Varsoviae 1905-1919; P. 5, Vol. 2, contexterunt J. Płoch, A. Rybarski, I. Sułkowska, moderante J. Sawicki, Varsoviae 1961; P. 6: Henrici Valesii regis tempora complectens 1573 - 1574, contextuit M. Woźniakowa, Varsoviae 1999.

Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku, t. 1: Księga oznaczona No 333 z lat 1417-1429, [wyd. A. Włodarski], Warszawa 1918; t. 2: Księga oznaczona Nr. 334 z lat 1429-1433, wyd. A. Włodarski; skorowidzami opatrzył A. Wolff, Warszawa 1930.

Metryki chrztów parafii pw. św. Marii Magdaleny w Łęcznej z lat 1598-1624 i 1694-1695, oprac. R. Jop, Lublin 2016.

Metryki ślubów parafii pw. św. Marii Magdaleny w Łęcznej 1622-1768, oprac. R. Jop, Lublin 2020.

Najdawniejsze księgi grodzkie krakowskie z lat 1406-1409, wydał W. Filipczyk, przy współpracy M. Zdanka, Wstęp W. Filipczyk i F. Sikora, Warszawa-Kraków 2019.

Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. 2: Dokumenty z lat 1248-1355 = Codex diplomaticus Masoviae novus, P. 2: *Annorum 1248-1355*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, przy współudziale K. Pacuskiego i H. Wajsa, Wrocław 1989.

Pieczczę królów i królowych polskich do 1572 r., oprac. J. Bonczkowski, D. Chyła, M. Hlebionek, M. Superczyński, pod red. M. Hlebionka, tł. E. Grotek, Toruń 2020.

Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795), t. 1: (1507-1586), z. 1-2: (1507-1586), zeb. i wyd. F. Piekosiński, Kraków 1885; t. 2, z. 1-2: (1587-1696), zeb. i wyd. F. Piekosiński, Kraków 1890-1892; t. 2, z. 3: (1587-1696), zeb. i wyd. F. Piekosiński, S. Krzyżanowski, Kraków 1909.

Rachunki królewskie z lat 1393-1395 i 1412. Rachunki podrzęctwa krakowskiego, rachunki stacji nowosądeckiej, oprac. Hubert Wajs, Warszawa 1993.

Rejestr dochodów i wydatków kancelarii grodzkiej lubelskiej z lat 1689-1691, oprac. R. Jop, Warszawa 2006.

Stelmach R., *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, Racibórz 2014.

Sumariusz dokumentów Kamery Wojny i Domen w Białymstoku 1796-1807, oprac. A. Gawroński, Białystok 2006.

Sumariusz Ksiąg Poselstw Metryki Koronnej, t. 1: *Jagiellonowie*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiova i J. Wejchertowa, przygot. do druku M. Badowska i M. Kulecki, Warszawa 2019; t. 2: *Królowie elekcyjni*, oprac. I. Sułkowska-Kurasiova, J. Wejchertowa, przygotowanie do druku i indeksy M. Badowska, M. Kulecki, M. Pawluczuk, Warszawa 2020.

Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633-1635, kanclerstwa Jakuba Zadzika, oprac. W. Krawczuk, Kraków 2018.

Studies:

Bonczkowski J., *Kancelaria miejska Grudziądza do początku XVI wieku. Działalność kancelarii i jej produkty na przykładzie księgi czynszowej z lat 1502-1516*, Toruń 2020.

Chachulski T., *Edytorstwo jako historia literatury i inne studia o poezji XVIII wieku*, Warszawa 2019.

Dymmel P., *Bibliografia edytorstwa źródeł historycznych w Polsce. Historia-krytyka tekstu-metodyka i technika wydawnicza*, Lublin 2001.

Dymmel P., *Edytorstwo historyczne – stan i potrzeby* [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 1, cz. 2, red. J. Staszewski, Gdańsk-Toruń 1995, s. 259-271.

Follprecht K., *Kontynuacja edycji ksiąg przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1612-1800*, [w:] *Editiones sine fine*, t. 1, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz, J. Tandecki, Toruń 2017, s. 51-66.

Friedberg M., Mencil T., *Archiwa jako warsztat pracy wydawniczej*, „Archeion” 25, 1956, s. 184-206.

Friedberg M., *Wydawanie drukiem źródeł archiwalnych. Metoda i technika pracy edytorskiej*,

Warszawa-Łódź 1963.

Friedberg M., *Zagadnienie wydawnictw źródeł historycznych*, „Archeion” 22, 1954, s. 59-87.

Garbal Ł., *Edytorstwo. Jak wydawać współczesne teksty literackie*, Warszawa 2011.

Goliński Z., *Edytorstwo – tekstologia. Przekroje*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969.

Goliński Z., *Edytorstwo naukowe tekstów literackich. Stan obecny i potrzeby*, [w:] *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, Warszawa 1995, red. T. Michałowska, Z. Goliński, Z. Jarosiński, Warszawa 1996, s. 803-818.

Górski K., *Sztuka edytorska. Zarys teorii*, Warszawa 1956.

Górski K., *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*, Warszawa 1978.

Górski K. [red. na podstawie materiałów K. Górskiego], *Tekstologia*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1985, t. 2. s. 470-471.

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Karpiński A., *Tekst staropolski. Studia i szkice o literaturze dawnej w rękopisach*, Warszawa 2003.

Kieniewicz S., *Z doświadczeń edytora źródeł historycznych*, „Archeion” 87, 1990, s. 123-131.

Kostkiewiczowa T., *Tekstologia*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, wyd. 3, Wrocław 1998, s. 576.

Loth R., *Podstawowe pojęcia i problemy tekstologii i edytorstwa naukowego*, Warszawa 2006.

Marszałek L., *Edytorstwo publikacji naukowych*, Warszawa 1986, s. 6.

Matuszewski J., *Archiwum pod biurkiem każdego historyka*, [w:] *Z dziejów kultury prawnej. Studia ofiarowane Profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin*, przewodniczący kom. red. M. Wąsowicz, Warszawa 2004, s. 301-320.

Siemieński J., *Metodologia wydawnictw*, „Przegląd Historyczny”, 23, 1922, z. 2, s. 110-111.

Siemieński J., *Stan i sprawa archiwów polskich*, „Nauka Polska” 10, 1929, s. 499-517

Sławiński J., *Nauka o literaturze*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, wyd. 3, Wrocław 1998, s. 336-337.

Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2012, wyd. 6.

Szymański J., *Źródłoznawstwo i edytorstwo źródeł historycznych*, [w:] *Pamiętnik XIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, Poznań 6-9 września 1984 roku*, cz. 2: *Sprawozdanie z sympozjów*, Wrocław 1988.

Tandecki J., Kopiński K., *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014

Wdowik A., *Edytorstwo jako historia literatury*, „Pamiętnik Literacki” 2020, z. 1, s. 240-249 [rec. Chachulski T., *Edytorstwo jako historia literatury i inne studia o poezji XVIII wieku*, Warszawa 2019].

Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 1, 1957, s. 155-184.

